

موسسه آموزش عالی بنت الهدی
تحقیق پایانی کارشناسی
گروه علمی تربیتی فقه و اصول

عنوان

بررسی عول و تعصیب از نگاه فریقین

استاد راهنما
سرکار خانم منیر کبیر

دانش پژوه
ماجده زرگوش(العبدالخانی)

کد تحصیلی
1373954

سال تحصیلی
1392

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

تحقیم

این تحفه خصیلۀ را به محضر مسلک حضرت صدیقه کبری فاطمه زهراء السلام الله علیها تقدیم می‌دارم که با بذل جان خود و اولاد پاکش و تم آموز بشریت شد و ملت شیعی آموخت و خود را به زحمت انداخت تا درهای رحمت و مقررات الهی را به روی انسان‌ها بگشاید. این اثر گرچه لایق آن ذات اقدس و فیض منعم نیست امّا به دو دست نیاز بمحض ضرورانیش تقدیم می‌شود بدان امید که به نظرش لایق نظر گردد.

تغیر و تکمیل

احمد الله الذی جعل احمد مصالحه لذکره

پس از حمد و سپاس خداوند منان که هرچه دارم از لطف اوست ، از همه عزیزانی که بره را در تهیه این اثر یاری نمودند شکر می کنم و با توجه یرو تکمیل فراوان از استاد محترم و گرامی سرکار خانم منی کبی که با وقت نظر خاص خود در سروسامان دادن این نوشتار دست داشتن و آرزوی عقیق روز افزاون برای جلب محترمان از دگاه باری تعالی و همچنین شکنجه ایش را نسبت به دست اندکاران مؤسسه آموزش عالی بنت الهی (رض) عقیق کروه محترم فقه و اصول ابراز می نمایم .

چکیده

عول و تعصیب یکی از مسایل مهم مورد اختلاف فقه شیعه و اهل سنت در باب ارث است. وقتی «مجموع سهام» از «ترکه میت» بیشتر باشد، اهل سنت در اینجا قائل به عول هستند و کمبود را بر همه صاحبان فرائض وارد می کنند که این از نظر شیعه باطل است و در صورتی که «مجموع سهام» از «ترکه میت» کمتر بشد اهل سنت این صورت را «تعصیب» می نامند و آنچه از سهام اضافه می آید را بعصبه میت، (خویشان ذکور پدری) می دهند. این اثر در صدد نقد نظریه عول و تعصیب در فقه اهل سنت است و پس از بررسی معنای لغوی و اصطلاحی عول و تعصیب و نیز اقسام و فروض مختلف آن در ارث، به دیدگاه فقیهان شیعه و اهل سنت در این مورد می پردازد، سپس به بیان دلایل قرآنی و روایی مطرح شده برای اثبات یا انکار این نظریه پرداخته و نظریه عول و تعصیب را مخالف آیات قرآن دانسته است که بر قربت به عنوان مبنای ارث و بر تساوی زن و مرد در استحقاق ارث- نه در مقدار سهم- تأکید دارد و ضمن خدشه در سند و دلالت روایات مورد استناد مدافعان این نظریه، به روایات دیگری از منابع اهل سنت و شیعه بر نفی عول و تعصیب استدلال می کند. همچنین در لابلای بخش های مختلف این بحث، شباهات گوناگون علمای اهل سنت را در دفاع از این نظریه و رد دیدگاه فقه شیعه، پاسخ داده و لوازم نامطلوب عول و تعصیب را در نظام ارث آشکار می سازد.

کلید واژگان : ارث، ترکه، فرائض، سهام، فریقین، عصبه، تعصیب، عول.

29. حلی، حسن بن یوسف، تبصرة المتعلمين فی أحكام الدين، مؤسسه چاپ و نشر وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران - ایران، اول، ۱۴۱۱ ه ق.
30. حلی، حسن بن یوسف، تحریر الأحكام الشرعیه لی مذهب الإمامیه (ط - القديمة)، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، مشهد - ایران، اول، بی تا.
31. حلی، مقداد بن عبد الله، کنز العرفان فی فقه القرآن، انتشارات مرتضوی، قم - ایران، اول، ۱۴۲۵ ه ق.
32. حمیری، نشوان بن سعید، شمس العلوم و دواء کلام العرب من الكلوم، دار الفكر المعاصر، بیروت - لبنان، اول، ۱۴۲۰ ه ق.
33. خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، مؤسسه مطبوعات دار العلم، قم - ایران، اول، بی تا.
34. خمینی، روح الله ، حاشیه بر رساله ارش ملا هاشم خراسانی، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی قدس سره، تهران - ایران، اول، ۱۴۲۰ ه ق.
35. خوانساری، احمد بن یوسف، جامع المدارک فی شرح مختصر النافع، مؤسسه اسماعیلیان، قم - ایران، دوم، ۱۴۰۵ ه ق.
36. خویی، ابوالقاسم، محاضرات فی المواریث، مؤسسه السبطین (عليهمما السلام) العالیه، قم - ایران، اول، ۱۴۲۴ ه ق.
37. دارقطنی، علی بن عمر، سنن الدارقطنی، دارالكتب العلمیه، بیروت، اول، ۱۴۱۷ ه ق.
38. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران، دوم، ۱۳۷۷ ه ش.
39. ذهی، محمد بن احمد، تذکرہ الحفاظ، دار الصمیعی للنشر والتوزیع، ریاض، اول، ۱۴۱۵ ه ق.
40. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات ألفاظ القرآن، دار العلم - الدار الشامیه، لبنان - سوریه، اول، ۱۴۱۲ ه ق.
41. زارعی، محمدابراهیم، تحقیقی پیرامون ارث از دیدگاه امامیه ، چاپ خانه دفترانتشارات اسلامی ، قم، بی چا، ۱۳۸۰ ه ش.
42. زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، دار الفكر للطبعاء و النشر والتوزیع، بیروت - لبنان، اول، ۱۴۱۴ ه ق.
43. زمخشی، محمود بن عمر، تفسیر الزمخشی الكشاف عن حقائق غوامض التنزیل ، دار الكتاب العربي، بیروت، سوم، ۱۴۰۷ ه ق.

44. سبحانی تبریزی، جعفر، نظام الإرث فی الشريعة الإسلامية الغراء، مؤسسه امام صادق عليه السلام، قم - ایران، اول، 1415 هـ ق.
45. سجستانی، سلیمان بن اشعت، سنن ابی داود، دارالكتاب العربي، بیروت، بی چا، بی تا.
46. سرخسی، محمد بن احمد، المبسوط، دار المعرفة، بیروت، بی چا، 1414 هـ ق.
47. سعدی، ابو جیب، القاموس الفقهی لغة و اصطلاحا، دار الفكر، دمشق - سوریه، دوم، 1408 هـ ق.
48. سیوطی، عبدالرحمن بن ابوبکر، الدر المتشور، دار الفكر، بیروت، بی چا، 1993 م.
49. شریینی، محمد بن احمد، معنی المحتاج إلى معرفة معانی ألفاظ المنهاج، دار الكتب العلمية، اول، 1415 هـ ق.
50. شیبانی، احمد بن حنبل، مسنن الإمام احمد، عالم الکتب، بیروت، اول، 1419 هـ ق.
51. شیخ نظام وجماعه من علماء الهند، الفتاوی الهندیه، دار الفكر، بیروت، اول، 1411 هـ ق.
52. صدر، محمد محمد صادق، ما وراء الفقه، قم، بی نا، اول، 1425 هـ ق.
53. صدوق، محمد بن علی بن بابویه، من لا يحضره الفقيه، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، دوم، 1413 هـ ق.
54. طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن و الفرقان ، مؤسسه الأعلمی للطبعات، بیروت، اول، 1415 هـ ق.
55. طرابلسی، عبد العزیز بن براج، المهدب (لابن البراج)، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، 1406 هـ ق.
56. طریحی، فخر الدین، مجمع البحرين، کتابفروشی مرتضوی، تهران - ایران، سوم، 1416 هـ ق.
57. طوسی، محمد بن حسن، الاستبصار فيما اختلف من الأخبار، دار الكتب الإسلامية، تهران - ایران، اول، 1390 هـ ق.
58. طوسی، محمد بن حسن، الخلاف، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، 1407 هـ ق.
59. طوسی، محمد بن حسن، المبسوط فی فقه الإمامیة، المکتبة المرتضویة لإحیاء الآثار الجعفریة، تهران - ایران، سوم، 1387 هـ ق.

60. طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الأحكام، دار الكتب الإسلامية، تهران - ایران، چهارم، ۱۴۰۷ ه ق.
61. طوسی، نصیر الدین - مترجم: شاهروdi، محمد حسن شفیعی، جواهر الفرائض در ارث (فارسی)، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، قم - ایران، اول، ۱۴۲۶ ه ق.
62. عاملی، بهاء الدین، محمد بن حسین و ساوجی، نظام بن حسین، جامع عباسی و تکمیل آن (محشی)، ط - قدیم)، مؤسسه منشورات الفراهانی، تهران - ایران، اول، بی تا.
63. عاملی، جواد بن محمد حسینی، مفتاح الكرامة فی شرح قواعد العلامه (ط - القديمة)، دار إحياء التراث العربي، بيروت - لبنان، اول، بی تا.
64. عاملی، زین الدین بن علی (شهید ثانی) ، مسالک الأفہام إلى تنقیح شرایع الإسلام، مؤسسة المعارف الإسلامية، قم - ایران، اول، ۱۴۱۳ ه ق.
65. عاملی، محمد بن مکی (شهید اول)، اللمعة الدمشقیة فی فقه الإمامیة، دار التراث - الدار الإسلامية، بیروت - لبنان، اول، ۱۴۱۰ ه ق.
66. عاملی، یاسین عیسی، الاصطلاحات الفقهیة فی الرسائل العملية، دار البلاغة للطباعة و النشر والتوزيع، بیروت - لبنان، اول، ۱۴۱۳ ه ق.
67. عاملی، زین الدین بن علی (شهید ثانی)، الروضۃ البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة (المحسی - کلانتر)، كتابفروشی داوری، قم - ایران، اول، ۱۴۱۰ ه ق.
68. عبد الرحمن، محمود، معجم المصطلحات و الألفاظ الفقهیة، بی نا ، بی چا، بی تا.
69. علوی، محمد بن عقیل، العتب الجميل علی اهل الجرح والتعديل، مجتمع العالمی لاهل البيت (ع)، قم، بی چا، ۱۴۲۷ ه ق.
70. غفوری ، خالد، فقه الامام علیه السلام (الارت)، مجتمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی ، تهران، اول، ۱۴۳۱ ه ق.
71. فاضل هندی، محمد بن حسن، کشف اللثام و الإبهام عن قواعد الأحكام، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، ۱۴۱۶ ه ق.
72. فخر رازی، محمد بن عمر، التفسیر الكبير، دار إحياء التراث العربي، بیروت، سوم، ۱۴۲۰ ه ق.
73. فراهیدی، خلیل بن احمد، كتاب العین، نشر هجرت، قم - ایران، دوم، ۱۴۱۰ ه ق.

- .74. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب ، القاموس المحيط ، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت، اول، 1412 ه ق.
- .75. فیومی، احمد بن محمد ، المصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير للرافعی، منشورات دار الرضی، قم - ایران، اول، ه ق.
- .76. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، دار الكتب الإسلامية، تهران - ایران، ششم، 1412 ه ق.
- .77. قرطبی، محمد بن أحمد ، تفسیر قرطبی، بیروت، دارالحیاءالتراث العربی، بی چا، 1405 ه ق.
- .78. قزوینی، محمد بن یزید، سنن ابن ماجه، دارالفکر، بیروت، بی چا، بی تا.
- .79. قشیری نیشابوری، مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، بی نا، بی چا، بی تا.
- .80. کاظمی، جواد (فضل جواد)، مسالک الأفہام إلی آیات الأحكام، بی نا، بی چا، بی تا.
- .81. کلینی، محمد بن یعقوب، الكافی (ط - الإسلامية)، دار الكتب الإسلامية، تهران - ایران، چهارم، 1407 ه ق.
- .82. گلپایگانی، لطف الله صافی، مع الشیخ جاد الحق فی إرث العصبة، دار القرآن الکریم، قم - ایران، اول، 1409 ه ق.
- .83. مبارک، علی، المیراث اصوله ومسائله علمیه، بی نا، بیروت، اول، 1417 ه ق.
- .84. متقی هندی، علی بن حسام الدین ، کنز العمل فی سنن الأقوال والأفعال ، مؤسسه الرساله، بیروت ، پنجم، 1981 م.
- .85. محقق حلی، جعفر بن حسن، شرائع الإسلام فی مسائل الحلال والحرام، مؤسسه اسماعیلیان، قم - ایران، دوم، 1408 ه ق.
- .86. مرتضی، علی بن حسین، الانتصار فی انفرادات الإمامیة، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، 1415 ه ق.
- .87. مرتضی، علی بن حسین، المسائل الناصریات، رابطه الثقافة و العلاقات الإسلامية، تهران - ایران، اول، 1417 ه ق.
- .88. مظفر، محمد حسن، دلائل الصدق، موسیسه آل بیت (علیهم السلام) لاحیاء التراث، دمشق، بی چا، بی تا.

89. معنی، محمد جواد، الفقه على المذاهب الخمسة، دار التیار الجديد - دار الجواد، بیروت - لبنان، دهم 1421 هـ ق.
90. مفید، محمد بن محمد بن نعمان، الإعلام بما اتفقت عليه الإمامية من الأحكام، کنگره جهانی هزاره شیخ مفید - رحمة الله عليه، قم - ایران، اول، 1413 هـ ق.
91. مقدسی، عبدالرحمن بن ابی عمر، الشرح الكبير، مؤسسه دارالهجرة، قم، بی چا، 1425 هـ ق.
92. مقدسی، عبدالله بن احمد، المغنی، دار الفکر، بیروت، اول، 1404 هـ ق.
93. نجات، عبدالرحیم، الصواب والتصویب فی العول و التعصیت، بی نا، تهران، بی چا، 1343 هـ ش.
94. نراقی، احمد بن محمد مهدی، مستند الشیعه فی أحكام الشريعة، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم - ایران، اول، 1415 هـ ق.
95. نسائی، احمد بن شعیب، سنن نسائی، دارالفکر، بیروت، بی چا، 1348 هـ ق.
96. نووی، یحیی بن شرف، منهاج الطالبین و عمدة المفتین فی الفقه، دارالمعرفة، بیروت، اول، 1425 هـ ق.
97. نیشابوری، مسلم بن حجاج، صحيح مسلم، دارالفکر، بیروت، بی چا، بی تا.
98. یحصی، قاضی عیاض، إكمال المعلم شرح صحيح مسلم، دارالوفاء، بیروت، 1426 هـ ق.